



Az empowerment szakmatörténete és lehetséges kutatási irányjai

Héderné Berta Edina
Kormányos Klaudia

HÉDERNÉ BERTA EDINA: Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar;
hederne.bertha.edina@szte.hu

KORMÁNYOS KLAUDIA: Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola;
kormanjos.klaudia@gmail.com

ABSZTRAKT Az empowerment fogalma magyar nyelvi környezetben még mindig nehezen érthető, gyakran a szociális munka szakmai közegében is magyarázatra szorul. Írásunkban a vizsgálatához, megértéséhez köthető eddigi tapasztalatokat gyűjtöttük össze, megkísérelve azt, hogy egy általános áttekintést nyújtsunk az empowerment szakmatörténeti eredetéről és jelen ismert kutatási irányairól. Az empowermentre irányuló figyelem nem véletlen: az elmúlt egy évtized szakmapolitikai fordulatai, a szociális munka konstansnak észlelt válsága szomorúan emlékeztet bennünket az empowerment születésének körülményeire: az 1960-as évek Amerikájának, jogfosztott tömegeinek sanyarú helyzetére. Ma már ismert a polgárjogi mozgalmak sikerének a története, de a hazai közélet szolidaritásmentes légkörében nagyon nehéz bármilyen mértékű reményt is életben tartani.

Kulcsfogalmak: empowerment, szociális munka, képessé tétel, megerősítés

The Professional History of Empowerment and its Potential Research Directions

ABSTRACT The concept of empowerment is still quite poorly understood in the Hungarian language – it requires some explanation even in the context of the profession of social work. In our work, we've collected experiences of explanations and interpretations of the concept so far, attempting to give a general overview of the professional historical origins of the concept of empowerment, while taking a look at the present known research directions. It is not surprising that empowerment has been at the centre of attention; the vocational changes of the past decade, the seemingly constant crisis of social work reminds us, sadly, of the circumstances of the birth of empowerment: the situation of American masses in the 1960s, deprived of social rights. Today, we are familiar with the successes of the social justice movements of that time, but it is difficult to remain hopeful in the atmosphere of our national public sphere, lacking in solidarity.

Keywords: empowerment, social work, enablement, succour

BEVEZETÉS – AZ EMPOWERMENT MEGHATÁROZÁSA

Tapasztalataink szerint a szociális ellátórendszer személyes segítségnyújtást biztosító szolgáltatásaiban egyre kevesebb idő marad az ügyfelek számára, az ügyfelekkel való közvetlen, személyes kapcsolatra. Eltűnik a munkánkából a segítő beszélgetés, a konzultáció, a valós figyelemmel teli családlátogatás, egyre kevesebb az esetmegbeszélés és egyre kevesebb időt sen-



telünk a szociális szakma valódi értékeinek, feladatainak megvalósítására. Krémer szavaival élve, a „teljesítések formálisak, rituálisak, gyakran csak papíron léteznek maradnak” (Krémer 2014: 83). Meggyőződésünk, hogy a szociális munka nem önként navigálta magát ebbe a már-már vállalhatatlan helyzetbe. A külső körülmények, a társadalmi-politikai elvárások, a gazdaság, a jog taszította erre a színvonalra. Hogy mennyire felelősek ezért a szociális munkások, hogy hol, mikor és miben nem reagált eléggé bölcsen a szakma, nem témája írásunknak. Sokkal inkább arra irányítjuk a figyelmünket, hogy a kialakult helyzet milyen hatással van a szociális munka kulcsfontosságú, a szakmai beavatkozás céljaként megjelölt empowermentre. Az empowerment egy felhatalmazó folyamat, mely a szegénység és a nyomor kérdésein túl a társas és társadalmi kapcsolatok kialakítását, a kliensek önbizalmának, önértékelésének, önmegvalósításának, kitartásának, motiváltságának, saját helyzetükkel való elégedetlenségének és tenni akarásának a növelését célozza meg. Ezáltal az empowerment serkenti a csoporthoz, közösséghez való tartozás és a teljes jogú társadalmi tagság megélésének lehetőségét. Tanulmányunkban először az empowerment meghatározását, majd szakmatörténetét tekintjük át röviden. Ezt követően három különböző társadalmi környezethez és a szociális munka különböző szintjeihez köthető kutatást ismertetünk röviden, bepillantást engedve vizsgálati kérdésünk sokszínűségébe.

Az empowerment definiálása cseppet sem egyszerű feladat. Meghatározását számos tényező nehezíti. Többek között az, hogy különböző kontextusokban, különböző szinteken valósul meg, illetve hol eszközként, hol attitűdként, hol gondolkodásmódként hivatkoznak rá (Lakatos 2010). Talán ez a magyarázat arra, hogy még nem született meg az empowerment globálisan elfogadott definíciója. Mivel jelentése sokak számára homályos, számos szerző intuitív módon alkalmazza, anélkül hogy értelmezné a fogalmat. Gyakran csak a tartalom elemzése során válik világossá, hogy milyen értelemben, milyen kontextusban van jelen (Sadan 2011).

A kifejezés minden esetben az angol hatalom – power – szóra vezethető vissza. Ebből kiindulva az angol irodalomban a kezdetekben kizárólag a hatalommal való felruházást jelentette (Sadan 2011). Az empowerment térhódítása, különböző területeken való megjelenése változást hozott a fogalom jelentésében. A hazai és a nemzetközi szakirodalomban is tetten érhető a hatalommal való felruházás mellett a képessé tétel, az önrendelkezés, önmegvalósítás, önbecsülés, megerősítés.

A brit Szociális Munka Szótár az egyik meghatározásában összekapcsolja a képessé tétel folyamatát az önsegítéssel és így fogalmaz: „A képessé tétel vonatkozhat a felhasználók, kliensek részvételére a szolgáltatások alakításában, vagy általánosságban az önsegítő megmozdulásokra, melyek során a csoportok lépéseket tesznek saját érdekeik megvédésére, akár függetlenül az állami szolgáltatóktól, akár azokkal együttműködve” (Adams 2003, idézi Lakatos 2010: 2). Egy másik, szintén brit megállapítás: „A képessé tétel elmélete azzal foglalkozik, miképpen szerezhetik meg az emberek az irányítást saját életük felett, csoportként, közösségként képviselve saját érdekeiket; a módszer pedig azzal foglalkozik, hogy a szakemberek hogyan keresik a lehetőségeket arra, hogy fokozzák/növeljék azoknak az embereknek a hatalmát, befolyását, akik ebben hiányt szenvednek” (Adams 2003, idézi Lakatos 2010: 2). Zimmerman kiemeli a folyamat jelleget és a későbbi, hosszú távú eredmény is megjelenik a definíciójában. Így az ő megfogalmazásában az empowerment olyan felhatalmazó folyamat, melynek fő célja, hogy a résztvevők tudatosabban és kritikusabban viszonyuljanak társadalmi helyzetükhöz, jobban ki



tudják fejezni szükségleteiket és véleményüket. Végső cél, hogy elérjék egyéni vagy közös céljaikat, megoldják problémáikat és saját döntéseket hozzanak. A folyamat akkor erősít, ha segít az embereknek olyan készségeket fejleszteni, melyek révén önálló problémamegoldóvá és döntéshozóvá válhatnak (Zimmermann 2000, idézi Vojtek 2021). Az empowerment tehát megragadható úgy is, mint a nehezen megoldható társadalmi problémák újratermelődésének a megszakítására irányuló tevékenység (Sadan 2011). A kritikai szemlélet, a társadalmi hátrányokra való intenzív reflexió tehát elengedhetetlen része az empowerment folyamatának és fogalmának. Igaz lesz ez akkor is, ha az egyének intrapszichés megerősítésére irányul.

A társadalmi változás modellek, mint a feminista, az elnyomás elleni, az antirasszista, vagy a radikális szociális munka az empowerment célját az egyének, közösségek elnyomás alóli felszabadításában és az erőforrásokhoz való hozzáféréseben látják (Pease – Fook 1999 és Dominnelli 2002, idézi Temesváry 2018). Payne felfogásában a feminista, az antidiszkriminációs és az elnyomás elleni szociális munka értékorientációjában a cél az, hogy a kliensek befolyást és kontrollt szerezzenek életük felett, aktív, cselekvőképes állampolgárként lépjenek fel az őket megillető jogok megszerzése érdekében. Payne a praxiselméletek sorában külön kiemeli az empowermentt. Az ő értelmezésében az empowerment szinte „csak” a hatalomtól megfosztott egyénekre, közösségekre irányul, bár ír a társadalmi környezet érzékenyítéséről is (Payne 2014). A demokratikus jogok mellett a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférést emeli ki. Megközelítése eltér más szerzőkétől, akik jellemzően elméleti keretként, s nem önálló, jól meghatározott eszközökkel vagy módszertannal rendelkező praxiselméletként tekintenek az empowermentre. A módszertan vonatkozásában a jelen tanulmányban is példaként említett öngyógyító csoportokat emeli ki, a mentális betegségek, illetve addikciók problémakörét. Lee-re hivatkozott módszertani felsorolásában pedig az élettörténetek feltárását említi, mely óhatatlanul össze fog kapcsolódni a konstruktivista megközelítésekkel (Payne 2014).

Lee három központi elemet emel ki az empowerment vonatkozásában: pozitív és kompetens szelf kialakítása; olyan tudások és készségek kialakítása, melyek ahhoz szükségesek, hogy a társadalmi és politikai valóságot kritikusán tudjuk felmérni; olyan erőforrások, stratégiák és kompetenciák megteremtése, melyek révén elérhetőek az egyéni és csoportos célok (Lee 2001).

Fontos megemlíteni az empowerment ritkán megfogalmazott, de lehetséges célmeghatározását is, miszerint a „másik oldalt”, a hatalmi helyzetben lévő egyéneket, csoportokat, közösségeket, intézményeket kell megcélozni, képessé tenni, érzékenyíteni egy számukra új attitűd kialakítására. Ebben az esetben az empowerment célja a hatalommal rendelkező egyének, csoportok, közösségek képessé tétele arra, hogy a hatalommal nem rendelkezőket egyenrangú partnerként fogadják el (Lakatos 2010). Az etnikai és kulturális különbségekre érzékeny, multikulturális szociális munka jelentősen csökkentheti a hatalmi kontinuum két pólusa közötti feszültségeket (Bányai 2022).

Adams (1996) szerint realisabb a felhatalmazás változatairól beszélni, mint egységes és egyértelmű fogalmat létrehozni a fogalom többdimenziós volta okán.

A magyar szakirodalom csak részben tükrözi az angol nyelvben megjelenő tartalmi és ideológiai sokszínűséget. Leggyakrabban a képessé tétel, a felhatalmazás, hatalommal való felruházás jelentéssel találkozunk. További lényeges különbség, hogy az angol szakirodalom két külön fázist különít el. Az első fázist enablementnek, azaz képessé tételnek nevezi, s az így elérhető második fázist hívja empowermentnek (Lakatos 2010). Az enablement az empowermenthez



szükséges intrapszichés változások szakasza. A kliens korábbi értéktelen minősítésű szelf-konceptiója átalakul. Elfogadja önmagát, növekszik magabiztossága, önbizalma lesz, felismeri saját belső erőforrásait. Az enablement eredményeként úgy tekint önmagára, mint aki képes és akar változtatni társadalmi helyzetén. Képességeken alapuló tudást nyer, a másokkal való együttműködés és a környezeti hatások kezelésének képességét. Az angol irodalomban a második szakaszhoz, a már megerősödött, képességekkel felruházott állapothoz kapcsolódik az empowerment (Lakatos 2010).

A magyar szakirodalom – vélhetően a fogalom kisebb mértékű tartalmi integráltsága okán is – nem választja ketté e két fázist. A két szakasz együttesét, unióját hívja empowermentnek. A hazai értelmezésben az empowerment leginkább a saját élet irányításában megmutatkozó képességeket, készségeket, a társadalmi intézményekkel való eredményes kapcsolattartást, érdekvérvényesítést jelenti (Héderné 2018).

A fordítások tehát tartalmi pontatlanságokat mutatnak: nem érzékeltetik kellőképpen, hogy aktív folyamatról van szó (Lakatos 2010). Az empowerment tehát nem egy egyszeri cselekvés, nem egy közvetlenül megragadható aktivitás. Sokkal inkább egy meghatározott attitűd és a hozzá kapcsolódó tevékenységsorozat. Alapja a társadalom és a hatalom működéséről szóló kritikus gondolkodás, az alávett egyének, csoportok, közösségek önmegtartó képességének az elismerése, a partneri együttműködés megvalósítására való személyes képesség.

TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

A kifejezés megjelenése az amerikai szakmafejlődéshez, a radikális mozgalmakhoz, az 1950-es évek végétől elinduló és egyre erősödő politikai-társadalmi aktivitásokhoz köthető. Alinsky és Rothman indiánrezervátumokban végzett munkáiban, a feketék által lakott nagyvárosi gettóban végzett tevékenységeikben formálódó „cselekedj azzal, amid van” szemlélet tekinthető az empowerment egyik alapjának. Alinsky és munkatársai a saját életükben, lakhatási, munkavállalási, oktatási dimenziókban jogsértett családok, közösségek hangját tették hallhatóvá. Közös aktivitásuk nyomán elérték, hogy a hatalmi környezet kénytelen volt meghallgatni őket, s kénytelen volt reagálni kéréseikre, igényeikre. Az így formálódó politikai erő legmarkánsabb társadalmi közege ekkor a Martin Luther King által vezetett polgárjogi mozgalom volt. Mellette fontos megemlítenünk a nőjogi aktivistákat, a fogyatékkal élők jogaiért küzdőket, s azokat, akik a vietnámi háború ellen harcoltak. A politikai hatalom birtokosai és az általuk hozott döntések több területen megkérdőjeleződtek, az addig egymástól elkülönült csoportok érdekei azonossá váltak.

A hatalom birtoklása, a saját életben és léttérben való kompetencia nagyon is érthető volt az 1960-as évek Amerikájában, nem igényelt magyarázatot. A jogfosztottság, diszkrimináció mindennapi jelensége természetes módon hívta életre az akkor baloldali eszmékhez kötődő hatalommal való felruházás igényét. Az empowerment politikai aktivitással párosult, sőt sok helyen azzal egyenlővé vált. A társadalmi nyomás mértékét jól jelzi, hogy 1964-ben törvény született a szegénység elleni harcról, s a törvény szövegébe bekerült az állampolgári részvétel feltétele és elvárása. Az így elindított ún. Modell Városok program már reagált a szegénység multidimenzionális természetére: az oktatási feltételek jobbítására, a lakhatási szegénység kérdéseire is. A korábban radikálisok által bevezetett aktív civil részvételt a végrehajtási folya-



matok elvárták és támogatták. Megjelent a hátrányos térségekben, városrészekben élők oktatása: tréningprogramok az állampolgári jogok gyakorlására, a szükségletek és érdekek meghatározására és hatékony kifejezésére. A szociális munkások facilitálták a közösségi részvételt, koordinálták az önkénteseket, részt vettek a csoportos képzéseken, közvetlenül támogatták a helyi csoportok tagjaiból származó közösségi vezetők fejlődését és munkáját, segítettek az egyes szervezetek pénzügyi működésén. Ezek a civil szerveződések, ahogy említettük, bekapcsolódva a szegénység elleni küzdelembe, gyakran csak egy-egy társadalmi csoport problémáira reflektáltak, nem ritkán valamilyen egyházhoz kötődve, egymás hatásait azonban így is támogatva és felerősítve. A gyakran etnikai, vagy nemi alapú diszkrimináció áldozatai mellett a későbbiekben megjelentek a hajléktalanokat segítő közösségi szerveződések is. Itt is kiemelt lesz az érintett egyének aktív részvétele: az általuk hozott döntések végrehajtása. Érdeklenség, hogy a hajléktalan egyének közösségi részvételét biztosító szolgáltatások gyakran ún. erősségeken alapuló eszménymentet is nyújtanak. Az egyéni képességekre és lehetőségekre irányuló fókusz tehát itt is központi eleme lesz a szolgáltatásnak, de az eszményment szó hazai illesztésekor ez a tartalom is elveszett: tapasztalataink szerint éppen az eszménymentek beépítése nehezíti az érintettek kompetens részvételét. Ezen sajnos csak a személyes jó kapcsolatok, a segítők által működtetett pozitív színezetű network-ök enyhíthetnek (Héderné 2018).

A politikai jogfosztottságra reagáló radikális közösségfejlesztők munkája tehát egyre inkább jogszabályilag is támogatott kereteket kap. Emellett az empowerment megjelenik az eszménymentben is, illetve annak kritikájában. Szintén az 1960-as évek Amerikája, a pszichodinamikus irányzatból kifejlődő pszichoszociális megközelítés uralja a szociális eszménymentet. A nevében meghirdetett „szociális” jelleg azonban egyre inkább kiürül: nem reagál a problémák társadalmi kontextusára, s nem kíván foglalkozni azok hosszú távú megoldásaival. Tovább örökítve a richmondi hagyományt, az egyén intrapszichés konfliktusából eredeztetni az integrációs nehézségeket, felerősítve és kizárólagossá téve az egyén felelősségét. Nem csak a szemlélet problematikus jellege lesz egyre láthatóbb, hanem az eszményment tartalma is kritikák kereszttüzébe kerül. Az eszményment ekkor csupán azonnali gyógyír, sebtapasz a súlyos társadalmi sebek, sérülések elfedésére (Swensson 1998). Társadalmi megbecsültsége komoly csorbát szenved, sem az ellátásokat igénybe vevők, sem az ellátásokat finanszírozó környezet nem tekinti tudományos ismereteket igénylő segítségnyújtásnak. Az eszményment bürokratizálódása okán nem csak az egyénnel, családokkal végzett segítő tevékenység professzionális természetű kérdőjeleződik meg, hanem általában a szociális munka szakmaisága. Az eszményment antiprofessionális jellege, segélykérelmek megírására redukálódott „tartalma” a szociális munka szakmán belül hívott elő egy forradalmat: a klinikai szociális munka megszületését. A klinikai szociális munka nem csak a pszichodinamikus hagyományokat utasította el, hanem a hosszú távú képessé tevés mellőzését is. Kezdeményezői az egyének és családok problémáira való intenzív és értő figyelmet elengedhetetlennek tartották. A szociális munkán belüli önálló irányzat (s ma már külön licensz vizsga) neve is ezt mutatja: a bajban lévőre, az „ágyban fekvőre” (kliné [gör.] – ágy) irányítsuk a figyelmünket. A másik ember felé forduló segítő már nem csak a problémát fogja látni, hanem az egyén vagy család erőforrásait, változásra való képességét is. Ebben az emberképben és szakmai törekvésben az egyén változása nem kérdés. Kerüendő az addig kizárólagos devianciaorientált megközelítés, s a problémamegoldás alapja a bajban lévő aktív cselekvése és felelősségvállalása. Ma már számos szerző erre úgy tekint, mint



az ún. erősségeken alapuló szociális munkára, de itt mi hangsúlyozzuk: csak az erősségeken alapuló szociális munka felel meg a szakmai normáknak és lehet eredményes. Mi tehát nem különítenénk az erősségeken alapuló szociális munkát a többi irányzattól, hanem ezt tekintjük a professzionális segítségnyújtás alapvető feltételének. Az ettől eltérő megközelítés csupán redukált tartalmú bürokratikus ügyintézésnek nevezhető, s az integráció helyett a társadalmi távolságok növekedéséhez járul hozzá.

A klinikai szociális munka a kezdetektől fogva integrálja az empowerment fogalmát, az erősségeken alapuló megközelítés mindegyik irányzatának szerves és elválaszthatatlan része. Ezt a későbbiekben egyre növekvő és erősödő praxiselméletek is támogatják: Berg és Shazer nevéhez köthető megoldásfókuszú terápia, a családtámogatási vagy családmegtartó szakmai protokollok, melyek a gyermekvédelmi ellátásokhoz kapcsolódva kaptak figyelmet a kormányzati szervek részéről is (Comer – Fraser 1998).

Itt szükséges megjegyeznünk, hogy a szakmán belül az esetmunka felé érkező kritikákat nem volt nehéz felerősíteni: a tartalmát vesztett segítségnyújtás akkoriban nem tudott felmutatni semmilyen kutatási eredményt az egyes beavatkozások eredményességéről vagy költség-hatékonyságáról. Még sehol nincs a menedzserializmus, de a kutatási eredmények hiánya kivédhetetlen támadási felület a szakma önállóságáról szóló vitákban. Az új alapok és új fejlődési irányok szükségessége tehát nem volt kérdés. A szakmai értékek, a valós problémamegoldás és fejlődés támogatása és a szociális munka tudományos megalapozása együttesen hívták életre az empowerment fogalmát és értékeit természetes módon magába foglaló klinikai szociális munkát.

Az 1960-as évek második felénél járunk: ekkor alapít önálló intézetet Carl Rogers, a humanisztikus iskola atyja, a problémával küzdő egyének belső potenciáljának leírója. Talán paradoxnak tűnhet, de a strukturális egyenlőtlenségekhez köthető empowerment szemlélet elterjedéséhez az 1960-as évek Amerikájában a szinte apolitikusnak tekinthető humanisztikus iskola is hozzájárult. A pszichiátriai és mentális betegségek medikális megközelítésének kritikájaként megjelenő humanisztikus szemlélet az embert mint egészet vizsgálta. Úgy tekintett a bajban lévőre, hogy az nem csak problémával, társadalmi integrációs nehézségekkel, hanem erőforrásokkal, képességekkel is rendelkezik, melyek aktivizálása – azaz képessé tétele – a segítő feladata. A rogersi szemléletben központiá váló elfogadás és bizalom a változásra képes embert feltételezi. Ebben a megközelítésben a segítő számára természetes, hogy támogatja a másik ember kompetenciáját, ez a segítő folyamat alapvető és inherens része.

Ezekben az években indulnak el a családterápiás iskolák, melyek jellemzően a kezdetektől fogva építenek a családok meglévő problémamegoldó képességeire, belső kapacitásaira. Az 1990-es évek második felétől, a posztmodern szemlélet hatására a családterápia területén erősödik fel White, Freedman és Combs törekvései mentén a narratív megközelítés. A narratív megközelítés a konstruktivista terápiák egyik meghatározó irányzataként a kliens szakértői mivoltát természetesnek tekinti, s a segítő kapcsolatot a kliens kompetencia-élményét megerősítő, támogató közegként írja le. Freedman és Combs így fogalmaz: „A narrativistákat munkájukban az vezeti, hogy azokat a történeteket erősítsék és gazdagítsák, amelyek nem támogatják, vagy akár fenntartják a problémákat. Amint az emberek elkezdik 'belakni', megélni alternatív történeteiket, a figyelmük elfordul régi problémáik megoldhatatlanságától. Az új történetekben megélik új önképüket, új lehetőségeiket a kapcsolatokra és az új jövőjüket” (Goldenberg – Goldenberg 2008: 78). Az új történetekben új, a dominánstól független nyelv,



illetve jelentések alkalmazására nyílik lehetőség, mely út az alávetett csoportok számára az uralkodó ideológiáktól való függés csökkentésére (Parton – O’Byrne 2000). A humán szakmán belül az empowerment személete – a politikai üzenetén túl is – terjed.

A fogalom közösségfejlesztéshez való hagyományosan erős kapcsolata leképeződik a kutatási kérdésekben is, illetve a praxiselméletekhez való kapcsolódásában is. Elméleti integrációja, melynek során már az egyéni munkában is elvárt feltétel és törekvés, majd csak a 2000-es években lesz egyértelműen látható. Az addig tartó úton elmúlt a hidegháború, a baloldali eszmék politikai kockázata érzékelhetően csökkent, ugyanakkor a megismerhető valóság töredezetté vált. Megérkeztünk a posztmodernitás korába. Az elnyomottak hatalommal történő felruházásának megtapasztalt eredményessége mellett a már említett klinikai szociális munka szerepét se feledjük: ezen irány, illetve szinte már egy önálló szakma elismert társadalmi pozíciója mindenképpen segíti a fogalom térnyerését.

Az így kiforrott integráció eredményeként az empowerment megjelenik a nemzetközi definíciókban is. Először 2000-ben Montrealban a hatalommal való felruházást elősegítő tevékenységek megjelenítésével, majd 2004-ben az Adelaidban megtartott világkonferencián. Az itt elfogadott új definíció már konkrétan tartalmazza az empowerment fogalmát, és jeleníti meg az empowermentt a szociális munka globális céljaként (Budai 2015).

„A professzionális szociális munka elősegíti a társadalmi változásokat, a problémamegoldásokat az emberi kapcsolatokban, valamint segíti az empowermentt; az emberi képességek felszabadítását és az emberek felhatalmazását arra, hogy cselekedjenek a jólét fokozása érdekében. Az emberi viselkedésről és a társadalmi rendszerekről szóló elméletek felhasználásával a szociális munka azokon a pontokon avatkozik be, ahol az emberek egymással és társadalmi környezetükkel kerülnek kapcsolatba. Az emberi jogok és a szociális igazságosság alapvető fontosságúak a szociális munkában.” (IFSW, IASSW in: Budai 2015: 2).

Az empowerment értékalapja kettős. Egyrészt a társadalmi igazságosságban gyökerezik. Alapja a társadalmi egyenlőtlenségek elutasítása. Ezen makrotársadalmi alapon az egyén helyzete addig és olyan módon érdekes, míg aktivizálható a közösségi megmozdulásokhoz (Jönsson 2012, idézi Héderné 2018). A szakmatörténeti háttérből azonban kirajzolódik a másik nagyon hangsúlyos értékalap: a rogersi iskola és a klinikai szociális munka emberképe. Itt a segítő kapcsolat pozitív forrás a kliens megerősítéséhez, a fejlődés és változás alapja az egyénben, saját magában van. A hatékony és eredményes segítő kapcsolatban nem csak a választott módszer a fontos, hanem maga a segítő személy is. A hatékonyság attól függ, mennyire képes a segítő személy optimális feltételeket biztosítani az egyén saját erőforrásainak kibontakoztatására. Ezek az optimális feltételek a segítő emberképének és ebből eredő magatartásának a függvényei is (Tringer 2007).

A duális értékalapot és az empowerment szemlélet többszintű irányultságát Lee ábrázolja talán legpontosabban az alábbi táblázatban. Integrációs törekvése mentén részletesen ír a már említett klinikai szociális munka területein megvalósítható empowerment szemléletről, a csoportokat és közösségeket támogató aktivitásokról, konkrét módszerekről. Kiváló könyvében (2001) az elméleti alapok mellett az ideológiai és értékalapokat is ismerteti. Az alábbi táblázat az integratív empowerment szemléletet mutatja be.



1. táblázat

A politikai és személyes változások tranzakcionális megközelítése

| A politikai és személyes változások tranzakcionális megközelítése: professzionális célok és feladatok egysége az empowerment szemléletben | | |
|--|--|--|
| Társadalmi környezet | | Emberek |
| Olyan ideológiák, szakmapolitikák, programok, intézményi és szocioökonómiai struktúrák, melyek alkalmasak arra, hogy másokat félelemben, gyűlöletben és szándékos tudatlanságban tartsanak, kihasználva az ebből eredeztethető anyagi hasznot. | ← Szociális munkás → | Egyének, családok, közösségek és kisebb csoportok |
| Közvetítő struktúrák: | | |
| Család, kultúra, szubkultúrák – kisebb és nagyobb csoportok, empowerment csoportok, szociális szervezetek, közösség | | |
| Folyamat: | Folyamat: | Folyamat: |
| A szociális munkás segíti és mediálja azt a folyamatot, melyben a társadalmi környezet reagál az egyének igényeire, politikai és kollektív aktivitására; a változás mértéke különböző és gyakran esetleges, de mindenképpen várható. | A szociális munkás segíti a stressz csökkentését és erősíti az ezt támogató szervezeteket, intézményeket. | A szociális munkás segíti és közvetíti azt, hogy az emberek egymás támogatásával, együttes beszélgetések és aktivitások során valósítsák meg, tegyék élővé saját belső potenciáljukat, s ingassák meg a hatalmi ellenállás erejét. A szociális munkás előmozdítja az egyének társadalmi elnyomásával kapcsolatos tudatosságát, egyéni és kollektív mozgalmak által. |
| Cél: | Cél: | Cél: |
| szocioökonómiai igazságosság: csökkenteni az intézményi hatalmat, az alávetett csoportok ideológiai befolyásolását és félelemben tartását; a megváltozott szocioökonómiai struktúrák és intézmények már készek a empowerment támogatására | határozottan közvetíteni azon intézmények és az egyének között, melyek támogatják az egyéni potenciálok aktiválását és előmozdítják az igazságtalan szocioökonómiai környezet megváltoztatását | fejleszteni az erősségeket és lehetőségeket, újra konstruálni a valóságukat, az empowerment biztosítása |



| | | |
|--|--|--|
| | Szociális munkás ↑↓ | |
| | Kollektív cselekedet Társadalmi és politikai aktivitás | |
| | Folyamat: a szociális munkás támogatja azt a folyamatot, melyben az emberek újrakonstruálják a valóságukat és ezáltal képessé válnak közösségi aktivitásokban történő részvételre, arra, hogy hatékonyan hozzájáruljanak a társadalmi mozgalmak eredményességéhez. | |
| | Célok: változás az elnyomás az igazságtalan struktúrák területén, s biztosítani azt, hogy minden ember hozzáférjen a javakhoz és lehetőségekhez; a politikai empowerment révén biztosítani az egyének és társadalmi környezetük közötti optimális kapcsolódást. | |

Forrás: Lee 2001: 47

Az empowerment a kliens és a szociális munkás közvetlen interakciója révén valósul meg. A tudás/információ átadása mellett a szociális munkás hozzáállásában, beállítódásában kifejezésre jutó, megerősítő, elfogadó attitűd talaján, mely által a kliens az elfogadottságot, a partneri viszonyt éli meg. Megtapasztalja, hogy ő is fontos, ő is számít és ennek hatására a kliens korábbi értéktelen self-koncepciója átalakul. Az empowerment lényege nem a módszerek, protokollok egészen pontos ismeretében és vakon követésében van, hanem a segítő szakember hozzáállásában, feltétel nélküli elfogadásában, de leginkább a kliens változásra való képességének feltételezésében van. Mindez csakis személyes, minőségi kliens-segítő interakciók révén valósulhat meg. Alinsky szavaival: „A hatalom az élet esszenciája, lényege, dinamikája. A hatalom az aktív állampolgár részvétele, amely felfelé pulzálva közvetíti az erőt, amely szükséges a közös cél és közös akarat megvalósításához. A hatalom – nélkülözhetetlen, állandóan működésben lévő életerő, amely megváltoztatja a világot vagy ellenáll a változásnak. A hatalom – vagy más elnevezéssel: a szervezett energia – ugyanúgy lehet gyilkos mérge, mint életmentő orvosság. Egy puska hatalmát ugyanúgy be lehet vetni a rabság védelmére, mint a szabadság kivívására” (Alinsky 1965: 44). A folyamat felől megközelítve az empowerment jelentését, az aktív cselekvések mellett tehát fontos kiemelnünk a feltételeként működő segítői attitűdöt: azt az értékelő viszonyulást, melyben a másik ember, mint értékkel bíró egyén jele-



nik meg, aki képes az élete jobbítására, képes az őt körülvevő hatalmi környezet befolyásolására, s mely attitűd elutasítja a társadalmi igazságtalanságot, a hatalmi egyenlőtlenségeket. Az empowerment tehát a segítő kapcsolathoz való viszonyulás, értékelés és aktív cselekvés is egyben. Jelenléte és aktív használata biztosíthatja, hogy az alávetett egyének, csoportok, közösségek saját életük kompetens irányítói lehessenek. Szervezeti, kontextuális alapja a szociális szolgáltatásokban is megtapasztalható demokratikus működés: a munkavállalók döntéshozatali jogosultságai és felelősségei, transzparens protokollok a működési mechanizmusokban, a szakmai etika mindennapi gyakorlata. Politikai-társadalmi közege a részvételi demokrácia, az állampolgári aktivitás elismerése és tisztelete, a szakértelmen és közösségi konszenzuson nyugvó döntéshozatali mechanizmusok.

AZ EMPOWERMENT KUTATÁSI KÉRDÉSEI

Ahogy fentebb erre már utaltunk, ha a segítő nem biztos saját magában és a „felfelé” való megfelelés igénye irányítja munkáját, nem tud hatékony segítő kapcsolatot kialakítani. A képpé váló szociális munka nem lehetséges olyan társadalomban, ahol a szociális munkás maga sem éli át azt a szabadságot, hogy bátran a kirekesztettek védelmére keljen anélkül, hogy akár megélhetési, akár más félelmet élne át (Lakatos 2009). Az empowermenthez kapcsolódó kutatások egy része éppen ezt állította középpontba. Egy nemrég hazánkban is validált kérdőív (Fábián et al. 2022) a segítő szakember empowerment szintjét vizsgálta: a kollektív identitás, tudás és készségek mellett az önértékelés, kritikus gondolkodás és cselekvési hajlandóság is megjelenik vizsgálati kérdésként. Más kutatások a szervezeti kontextusra fókuszálnak: az intézményi működési mechanizmusok átláthatósága, a protokollok követhetősége, illetve a minőségirányítási folyamatok milyen mértékben tudják segíteni a szakemberek szervezeti aktivitását, döntéshozatalokban való közreműködését.

Egyes megközelítések (Lee 2001) szerint éppen a társadalomtudományi kutatások azok, melyek kizsákmányolják az alávetett csoportokat: az általuk szolgáltatott kemény mutatók sajnos könnyen felhasználhatók a jogfosztásukat igazoló sztereotípiák legitimációjára. Ugyanakkor Lee arra is felhívja a figyelmünket, hogy a kliensek kutatásban való közreműködése, az a tudat, hogy az általuk nyújtott információ hozzájárulhat az adott szolgáltatás fejlesztéséhez, önmagában véve empowerment-hatással bírhat.

A szakmai gyakorlat évek óta keresi azokat a módszereket, melyek mérik a segítő kapcsolatban megvalósuló empowermentet (Noordink et al. 2021).

A segítő kapcsolat folyamatában számos változó befolyásolhatja a kapcsolat, az együttműködés eredményességét. Nem könnyű beazonosítani, hogy egy kooperációban végeredményben melyik ágens révén jutott el az egyén a saját érdekeinek hatékony érvényesítéséhez. Az alábbi fejezetben, egy metaelemzés rövid bemutatása mellett, három különböző társadalmi közegeben s három különböző szintre irányuló kutatást mutatunk be. Először egy, az 1990-es évek közepén felvett kérdőíves vizsgálatot, mely mentális betegséggel küzdő egyének önszorgató szervezeteiben került rögzítésre. Az amerikai tanulmány az igénybe vevők belső élményeire és tapasztalataira reflektál, s igazolja az empowerment többdimenziós természetét.



Ezt követően egy hazai környezetben felvett kutatásról (2010–2011) írunk röviden: a szociális esetmunka módszertanát interetnikus környezetben vizsgáló adatfelvétel az előbbi vizsgálattal szemben a kötelezett ügyfelekkel való munkáról ad képet.

Végül a közösségi aktivitás területéről, a nők éhhatékonyaságához, helyi politikai szerepvállalásához köthető kutatást ismertetünk.

Mivel a felhatalmazás kontextusfüggő és többszintű fogalom, Zimmerman óva int egy általános mérőeszköz létrehozásától (Vojtek 2021). Az itt röviden ismertetett kutatások is sokféle módszert alkalmaznak.

Először Noordink és munkatársainak metaelemzését mutatjuk be röviden. Ők a szociális munka különböző kontextusaiban mérték a felhatalmazást. A tanulmány szerzői 2020. január 6. és február 3. között hét elektronikus adatbázist vizsgáltak meg. Az első szűrés során bevontak és átvizsgáltak minden olyan cikket, melyben megjelenik az empowerment fogalma. A keresés során összesen 5198 cikket azonosítottak be, ez a halmaz az ismétlődések eltávolítása után 2711-re csökkent. Csak angol és holland nyelvű cikkeket válogattak be, s kizárólag az elmúlt 15 év írásait. Kizárásra kerültek olyan tanulmányok és ezáltal olyan mérőeszközök is, melyeknél az empowerment mérése nem kizárólagos cél. A mintába került tanulmányokból 49 mérőeszközt azonosítottak. A 49 mérőeszköz a következőképp csoportosul: 9 méri a szociális munka eredményét szülő- és családsegítésben, 8 a mentálhigiénés ellátásban, 8 a gyermekgondozás és ifjúsági munka területén, 3 az idősgondozásban, 13 az egészségügyi ellátásban és 8 olyan eszközt találtak, amelyekhez nem lehetett konkrét célcsoportot rendelni. Nem találtak mérőeszközt a hajléktalanellátáshoz, a kötelezően igénybe veendő szolgáltatásokhoz és a szenvedélybeteg-ellátáshoz sem (Noordink et al. 2021).

Mindez számunkra figyelemfelhívó: az általunk ismert szakirodalom, melyben az empowerment központi elemként jelenik meg, mind a hajléktalan-, mind a szenvedélybeteg-ellátást markáns példaként említi. Ahogy arra a szakmatörténetben is hivatkoztunk, éppen ezeken a területeken vált központivá az empowerment fogalma (lásd pld. Morse kutatásait a hajléktalan- és pszichiátriai beteg ellátásban, 1997). Az említett területi példák hiánya ezért is érdekes. Az eltérés magyarázható a szerzők által kiemelt kizárólagosság mentén: kizárásra kerültek olyan tanulmányok és ezáltal olyan mérőeszközök is, amelyeknél az empowerment mérése nem kizárólagos cél volt. Így került kizárásra például a Kim Alliance Skála is¹, amely esetében az empowerment mérése csupán a négy alskála egyike.

Noordink és munkatársai által kiválasztott kutatások mindegyike kérdőívet alkalmaz, illetve néhány kivételtől eltekintve Likert-skálán alapuló pontozási rendszert. Mindegyik a célpopuláció észlelését méri. Egyik sem vizsgálja a tényleges megfigyelhető viselkedést, pedig a felhatalmazás viselkedési összetevője a „felhatalmazottság” eredményesebb fokmérője (Noordink et al. 2021). Az empowerment tényleges tartalma különböző lehet, de mindenképp tartalmaznia kell olyan tevékenységet, mely egyfelől hozzájárul az egyének, csoportok, közösségek fejlődéséhez, gyarapodásához, megerősödéséhez, másfelől a környezet előnyös változását is elősegíti (Hegar – Hunzeker 1988 in Sadan 2011). Az empowerment fejlődési, változási folyamat, melynek eredményeként új viselkedési minták interiorizálódnak, új értékek válnak

¹ A továbbiakban fontosnak tartom a hivatkozott mérőeszköz eredeti tanulmányban való vizsgálatát: Kim, S. C., Boren, D. & Solem, S. L. (2001). 'The Kim Alliance Scale: Development and preliminary testing', *Clinical Nursing Research*, 10(3): 314–31.



elfogadottá. Ezen konkrét változások, a változáshoz köthető indikátorok az empowerment mint folyamat, és empowermentszint mint állapot legvalidabb fokmérői. A fent említett tanulmánynak értéke nem abban rejlik, hogy felsorakoztat rendelkezésre álló eszközöket, hanem abban, hogy ezen eszközök megismerése jó kiindulópontja lehet saját mérőeszközök létrehozásának (Noordink et al. 2021).

Jelen írásunkban Noordink és munkatársai által közölt kutatások közül egy, a közösségi mentálhigiéné hagyományához köthető, önszorgító szervezeteket vizsgáló adatfelvételt ismertetjük. A vizsgált szervezetekben önszorgító csoport, esetenként mentálhigiéné tevékenység, alacsony-küszöbű ellátás, lakhatási és munkavállalási tanácsadás működött, mind önkéntes igénybevétel alapján. A szolgáltatást nyújtók mindegyike maga is ún. tapasztalati segítőként korábbi életrészekben átélte a kirekesztettség, munkanélküliség, hajléktalanság krízisét. Segal, aki maga is elidőz a választott kutatási kérdés definiálhatóságán, így határozta meg az empowerment fogalmát: „Az empowerment egy olyan folyamat, melynek során a hatalmat nélkülöző egyén kontrollt szerez az élete felett és képessé válik élete intézményi és társadalmi környezetének a befolyásolására.” (Segal et al. 1995: 215). Ebben a kutatásban tehát tapasztalati segítők és az érintett egyének által működtetett intézményeket vizsgáltak, olyan szolgáltatási központokat, ahol mentális betegséggel küzdők segítenek magukon és egymásnak. Ahogy erre maga a tanulmány is felhívja a figyelmet, önmagában ez a fenntartói és működési sajátosság már az empowerment megnyilvánulása. Zinmanra hivatkozva Segal kiemeli, hogy az önszorgító szervezetek működési sajátossága, hogy minden tevékenység irányítása az ügyfelek kezében van, a szolgáltatások igénybevétele önkéntes, a döntéshozatalban a hierarchikus kapcsolatok szerepe minimális, a csoporttagok, igénybe vevők gazdasági, szociális és kulturális igényein van a hangsúly.

Az itt vizsgált közösségek erőteljesen kapcsolódnak az 1964-es törvény (USA) nyomán elindított és facilitált részvételi demokráciákra nyugvó intézményekhez. A szerzők maguk is írják az empowerment szervezeti háttéréről, de vizsgálatukban az egyéni szinten történő megvalósulásra voltak kíváncsiak, sem a szervezeti megvalósulást, sem a makrotársadalmi kérdéseket nem érintették. Az egy évig tartó adatfelvételbe, majd a félévvel később felvett utánkövetéses interjúkba olyan egyéneket vontak be, akik legalább három hónap időtartamon keresztül kapcsolatban álltak a szervezettel. 310 interjú sikerült felvenniük, az utánkövetés során pedig 248-at. Validált kérdőívek segítségével vizsgálták az én-hatékonyság, az önbecsülés és a kontrollhely kérdését. A kérdőív az anyagi biztonság (lakhatás, jövedelem, kockázatok) dimenzióira is rákérdezett, ezeken belül külön meghatározásra került, ha valaki az adott szervezetnél volt fizetett állásban. Mivel önszorgító szervezetről volt szó, központi kutatási kérdés volt a szervezetben való közreműködés során átélt kompetencia mértékének a növekedése, hogyan vonták be a döntéshozatalba. Végül a helyi közösségi – politikai döntéshozatalba való bekapcsolódás mértékét is vizsgálták.

Az eredményekben egyértelművé vált a korábban is feltételezett ún. pszichológiai dimenzió szerepe. Az önbecsülés, énhatékonyság, a kontrollhely jelentősen befolyásolja a megélt empowerment mértékét, illetve az anyagi biztonság feltételeit. Az egyén belső, pszichológiai képessége és a szervezeten belüli aktivitás erős korrelációt mutatott, igazolva egyrészt az önszorgító szolgáltatások eredményességét, másrészt az empowerment több dimenziós jellegét.

Következő idézett vizsgálatunk a jelen tanulmány egyik szerzőjéhez köthető. A 2010/2011-ben felvett kutatás a szociális esetszolgálat módszereinek a feltárása mellett a már fent idézett



rogersi szemlélet megjelenését próbálta beazonosítani. A többféle adatgyűjtési módszer, a másik két itt idézett kutatástól eltérően, nem a szolgáltatást igénybe vevők, hanem a szakemberek szóbeli és írásos közléseire irányult. Az empowerment megvalósulását a szociális munka módszertana alapján egyes tevékenységekhez kapcsoltuk. Feltételeztük, hogy a megfelelően alkalmazott eljárások képesek a kliensek képessé tételére és hatalommal való felruházására. Így Rogers és Berg javaslatai alapján elsősorban a konzultáció és a segítő beszélgetés alkalmazásával kapcsoltuk össze az empowermentt. Mindkettő tevékenység alapja a kliens képessé tétele, a változásba vetett bizalom és ennek aktív kifejezése.

Az 59 település családsegítő és gyermekjóléti szolgálataiban végzett adatfelvétel az akkori Csongrád megyében a fenti két intézménytípusban dolgozó szakemberek teljes körét felölelte. A kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes alkalmazása az alábbiakban nyilvánult meg: a segítőik által vezetett dokumentáció részletes áttanulmányozása (209 darab), szakértői kérdőívek (138 darab), szakértői interjúk (40 darab) és fókuszcsoporthoz tartozó interjúk (4 darab).

A vizsgálat során a 209 esetenaplóban összesen 7015 eljárás szerepelt, ezeket módszertani szempontok alapján 6 csoportba és 36 tevékenységbe soroltuk be. Megvizsgáltuk az egyes tevékenységek alkalmazásának feltételeit (kliens etnikai származása, szocioökonómiai státusza, a hozott probléma) és azt találtuk, hogy valaki minél távolabb áll a segítő szakember társadalmi státuszától (roma származás, hajléktalan lét, alacsony iskolázottság), annál kevésbé részesül olyan eljárásban, mely az ő személyes erősségeire alapozna. Mindezt a kérdőívekben, interjúkban és fókuszcsoporthoz tartozó kliensképek, kliensekről szóló leírások is alátámasztották. A kliens és a segítő közötti társadalmi távolság tovább nő a „segítő kapcsolat” során, a szakember által alkalmazott, személyes bevonódásra lehetőséget nem nyújtó bürokratikus kapcsolati formákban. S ahogy Segal is utalt erre, a hierarchikus segítő kapcsolatok nem támogatják az empowerment megvalósulását.

Végül egy speciális, de nem ritka szociális munka aktivitás kutatásáról szólunk egy példa rövid ismertetésével. A fenti két nyugati típusú szolgáltatási rendszer mellett érdemes megnézni egy ún. fejlődő országhoz köthető empowerment vizsgálatot. A mikrohitelzési programok mentén, vagy akár azoktól függetlenül is Ázsia, illetve Afrika bizonyos térségeiben növekvően vannak az egyes települések közösségeire irányuló aktivitások. Maiorano és munkatársai strukturális feminista elméleti alapokkal, 2018–2019 között Indiában végeztek kérdőíven alapuló interjúk adatfelvételt az empowerment vizsgálatára (Maiorano et al. 2021). Batliwalára hivatkozva így határozták meg a fogalmat: az empowerment egy olyan folyamat, melynek során társas-társadalmi hatalomhoz jut és változást él meg az egyén az alábbi területeken: az egyenlőtlenségeket fenntartó/rendszerigazoló ideológiákat megkérdőjelezi (mint például az elvárt nemi szerepek, vagy a kasztrendszer); az egyes gazdasági, természeti és intellektuális javakhoz való hozzáférés mintázatai megváltoznak; képessé válik olyan intézményes struktúrák megváltoztatására, melyek a fennálló rendet erősítik meg, úgy mint a családi hierarchiák vagy a települési szerepek, elvárások. Ez alapján az idézett vizsgálat a nők döntéshozatali lehetőségeit és szándékait vizsgálta az alábbi négy területen: háztartás, közösség, a helyi piac és az állami intézmények. Ilyen módon megkérdezték például a családi kiadások feletti döntés jogát, illetve szokását; az állami dimenzió vonatkozásában a politikai szavazati lehetőségeket, vagy a települési közgyűléseken való felszólalás lehetőségét.

Adatfelvételük a normák, értékek és választások köré rendeződött: milyen elvárt normák irányítják az adott közösséget, a válaszadó mely értékek megtartását, elérését tekinti ön maga



számára fontosnak, illetve egy-egy nő milyen mértékű választási lehetőséggel rendelkezik az adott normától való eltérés vonatkozásában.

A vizsgálat eredménye a nők alávetett helyzetét igazolta: nem csak nagyobb arányban vannak kirekesztve a döntéshozatalokból, hanem több dimenzióban is meg vannak fosztva ettől. Sajnálatos módon kiderült az is, hogy a nők nem jelentéktelen hányada nem kívánja megváltoztatni a lehetőségekhez való hozzáférést, a helyi társadalmakat szabályozó normákat. A vizsgálat eredményei mindenképpen ráirányítják a figyelmet a kulturális normák és az egyéni autonómia közötti összefüggésekre.

ÖSSZEZÉS

A fenti áttekintésből látható, hogy az empowerment kutatása alatt több fókusz is meghatározhatunk: vizsgálhatjuk az empowerment megvalósulását biztosító makrotársadalmi közeget, a szociális ellátórendszer működését befolyásoló szakmapolitikát, a mikrotársadalmi, közösségi, szervezeti kultúrát, az ellátórendszer minőségbiztosítási folyamatait, de természetesen fókuszba kerülhet az interperszonális segítő kapcsolat természete is. Ezen belül vizsgálható az empowerment feltételeként elvárható attitűd, a megerősítő, felhatalmazó folyamat, az alkalmazott módszer, de a képessé tevő folyamat eredményeként kialakult „felhatalmazottság” állapota is, a hozzá köthető módosult viselkedésmintázat. Nem véletlenül írtunk eredményt és nem végeredményt. A felhatalmazás egy nyitott végű konstrukció, nincs kőbe vésvé és idővel fejlődhet (Noordink et al. 2021).

A három vizsgálat nem csak a felvétel időpontjában, az ahhoz köthető társadalmi-politikai környezet vonatkozásában mutat eltérő képet. A felvétel helyeül „szolgáltató” közösségek értékrendje, a hatalomhoz való viszonyulása is nagyon más. Eredményeik azonban mégis egy irányba mutatnak: az aktív, saját életében cselekvő képesnek elismert egyén képes lesz belső energiáit mozgósítani, saját életét eredménnyel irányítani, a közösségi javakhoz érdemben hozzájárulni.

Ferge Zsuzsa hangsúlyozza: „A pénz hiánya sokféle szenvedést, megaláztatást, társadalmi elutasítást hoz magával. Vagyis a szegénységnek van olyan értelmezése, amely azonos értelmű a kirekesztéssel (idézi Czibere 2012: 27). A kirekesztődés társadalmon kívüliséget is kifejez, „amely már nem »egyszerű« relatív szegénység, hanem olyan állapot, amelyben az emberek azokat a kapaszkodókat is elveszítik, amelyek a társadalomhoz kötötték őket. Ebben a helyzetben éppen a társadalomhoz tartozás élménye szűnik meg, amit anyagiakkal már nem lehet pótolni” (Czibere 2012: 28). Ezeket a kapaszkodókat kell megteremteni az empowerment által. Eredményes munkával egy szolidárisabb társadalmi közegben, az egyén nem felemelendő, felzárkóztatásra érdemes s egyben cselekvő- és gondolkodásképtelen bábu, hanem önmaga életében döntés- és aktivitásképes állampolgár. Ebben a szemléletben a gondoskodás, ha bizonyos ideig szükséges is, nem kizárólagos. Az empowerment elméleti és viszonyulási keretrendszere ugyanis nem csak a makrotársadalmi szintekhez való hozzáférést és ezáltal a társadalmi mobilitást támogatja, hanem magától értetődő módon segíti az interperszonális viszonylatban megjelenő és erősödő önállósodási kezdeményezéseket, kritikai megnyilvánulásokat. S mint ilyen, magabiztos, félelem nélküli segítő és félelem nélküli állampolgárt feltételez.



IRODALOM

- Adams, R (1996): Concept of Empowerment in Social Work and Empowerment, Practical Social Work. Palgrave, London: Palgrave, 1–24. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-14033-6_1#Abs1 (Utolsó letöltés: 2023. 01. 30.) <https://doi.org/10.1007/978-1-349-14033-6>
- Alinsky, S. D. (1965): The War on Poverty-Political Pornography, *Social Issues*, 41–46. (Utolsó letöltés: 2023. 01. 30.) <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1965.tb00482.x>
- Bányai, E. (2022): Recenzió Malcolm Payne: How to Use Social Work Theory in Practice? An Essential Guide c. könyvről. *Párbeszéd*, 9(2): o.n. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/12226/10822> (Utolsó letöltés: 2023. 01. 06.) <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2022.9/2/10>
- Budai, I. (2015): Az együttműködés a szociális munka egyik kulcsa és eszköze. *Párbeszéd*, 2(1): o.n. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5788> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 10.) <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2023.10/1/8>
- Comer, Edna W. – Fraser, Mark W. (1998): Evaluation of Six Family-Support Programs: Are They Effective? *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 134–147. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.1820>
- Czibere, I. (2012): Nők mélyszegénységben. Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban. Budapest: L'Harmattan.
- Goldenberg, I. – Goldenberg, H. (2008): *Áttekintés a családról*, 3. kötet. Budapest: Animula.
- Fábián, G. – Szoboszlai, K. – R. Fedor, A. – Patyán, L. – Mór, M. – Faul, A. C. – Lawson, T. R. (2022): A Szociális Munkás Empowerment Skála magyar változatának validálása. *Párbeszéd* 9(1): o.n. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/11289/10011> (Utolsó letöltés: 2023. 01. 05.) <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2022.9/1/1>
- Héderné B. E. (2018): Milyen változást hozott az esetmenedzserek színre lépése? – Hatalom, empowerment és a szolgáltatások minőségének kérdése egy terepkutatás tapasztalatai alapján. *Párbeszéd* 5(2): o. n. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/6102> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 11.) <https://doi.org/10.29376/parbeszed/2018/2/5>
- Krémer, B. (2014): Az alapvetések érthetőségéről – és társadalmi tarthatatlanságáról. *Esély*, 3: 79–86. <http://www.esely.org/index.php?action=mutat&id=155> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 10.)
- Lakatos, K. (2009): A képesség tétel folyamata. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete. http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/14c544c36a-68ce4fc12575d9002dfc69 (Utolsó letöltés: 2021. 02. 10.)
- Lakatos, K. (2010): A képesség tétel (empowerment) lehetőségei a civil társadalomban. *Civil Szemle*, 7(2): 43–61. http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/DOKUMENT.Nsf/aeb5e4c08ec7c2ce852566f200140bd7/7373cc05159d68d1c125775a005c586a?OpenDocument (Utolsó letöltés: 2022. 01. 10.)
- Lee, J. (2001): *The Empowerment Approach to Social Work Practice: Building the Beloved Community*, 2nd ed. New York: Columbia University Press.



- Maiorano, D. – Shrimankar, D. – Björkert, T. S. – Blomkvist, H. (2021): Measuring empowerment: Choices, values and norms in: *World Development*. 138. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105220>
- Morse, G. – Wolff, N. – Helminiak, T. W. – Calsyn, R. J. – Klinkenberg, D. W. – Trusty, M (1997): Cost-Effectiveness evaluation of three approaches to case management for homeless mentally ill clients *American Journal of Psychiatry*, 154(3): 341–348. <http://www.springerlink.com/index/qjk112273p24557.pdf> (Utolsó letöltés: 2023. 01. 30.) <https://doi.org/10.1176/ajp.154.3.341>
- Noordink, T. – Verharen, L. – Schalk, R. – Eck, M. van – Regenmortel, T. (2021): Measuring Instruments for Empowerment in Social Work: A Scoping Review *British Journal of Social Work*, 51(4): 1482–1508. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab054>
- Payne, M. (2014): *Modern Social Work Theory* 4th ed. London: MacMillan – Red Globe Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-40603-3>
- Parton, N. – O’Byrne, P. (2000): *Constructive Social Work*, New York: Palgrave. <https://doi.org/10.5040/9781350363397>
- Sadan, E. (2011): *Közösségi tervezés és empowerment*. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/8208/01_kozossegi_tervezes_es_empowerment.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó letöltés: 2021. 04. 15.)
- Segal, S. P. – Silverman, C. – Temkin, T. (1995): Measuring empowerment in client-run self-help agencies in: *Community Mental Health Journal*, 31(3): 215–227. <https://doi.org/10.1007/BF02188748>
- Swensson, C. R. (1998). Clinical social work’s contribution to a social justice perspective. *Social Work*, 43(6): 527–537. (Utolsó letöltés: 2023. 01. 30.) <https://doi.org/10.1093/sw/43.6.527>
- Temesváry Zs. (2018): *A szociális munka és a szociálpedagógia modern elméletei* Budapest: L’Harmattan – SZOSZAK Kiadó.
- Tringer L. (2007): *A gyógyító beszélgetés*. Budapest: Medicina Kiadó.
- Vojtek, I. (2021): Evaluation approaches to empowering interventions. *Szociológiai Szemle*, 14(1): 10–18. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/szocialisszemle/article/view/4577/4344> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 30.) <https://doi.org/10.15170/SocRev.2021.14.01.02>